

Frica și comunismul. Contribuții asupra Revoluției din Decembrie

1. Dominația și adincimile fricii

Despotismul, arată Montesquieu, are o particularitate care-l deosebește de celelalte forme de guvernământ : se întemeiază pe *frica*. Analizele lui Jean Delumeau demonstrează că *frica* a jucat un rol special în procesul de cristalizare a structurilor moderne ale Europei.

În decursul celor 500 de ani, interval peste care se întind analizele europene ale antropologului francez, Europa a fost copleșită de marea unei angoase colective de mari proporții. *Frica* are o distribuție naturală dar dacă epoca mărește valul de *frica* ne aflăm în fața unei enorme *energie psihice* care prin amploarea ei capătă înțeles de *energie socială*. În fața unei asemenea situații apare ideea *redistribuirii fricii* în așa fel încît un sentiment care provoacă mari tulburări să poată fi transformat în opusul său, în instrument al ordinii sociale. Luerul acesta îl știe orice stăpîn de oameni și dacă n-are alte resurse mentale va transforma *frica* în mijloc de dominare a „sclavilor” săi. În fața unei întinderi atît de copleșitoare a acestei angoase în secolul al XVI-lea, se face simțită necesitatea unui nou *redistribuitor* al fricii colective. Acesta este statul monarhic. Între cei care-au înțeles fenomenul *redistribuției* monarhice a fricii a fost și Thomas Morus, care, în *Utopia*, scria : „Sărăcia poporului este pavăza monarhiei . . . Lipsurile și mizeria retează cu desăvirșire curajul, îndobitocesc sufletele, le împacă cu suferința și robia și le asupresc pînă-intr-atît că store din ele orice vlagă ca să mai poată scutura jugul” (*L'Utopie*, Paris, 1945, p. 75).

Un anume Symphorien Champier, medic și umanist, se declară pe față ideologul *redistribuției* fricii ca mijloc de dominație ; căci iată ce scrie pe la 1510 : „Seniorul trebuie să se bucure și să se desfăteze cu bunurile pentru care oamenii săi trudesc și nădușesc”. Rolul său e „să stăpînească pămîntul căci datorită *groazei* inspirate de cavaleri, oamenii de rînd ară și cultivă ogoarele *de frica și de teama* de a nu fi stirpiți” (*L'Ordre de Chevalerie* apud J. Delumeau, „*Frica în Occident*” p. 12). Ceea ce ne surprinde pe noi în fața fenomenului este, așadar, nu atît amploarea și diversitatea fenomenologică a formelor fricii în epoca și spațiul considerate, cît faptul că se cristalizează acum o nouă atitudine în fața *energiilor sufletești de proporții colective* și anume : *utilizarea lor ca mijloace ale noii dominații*. Ne aflăm așadar în fața unei *serii istorice* europene care se va lungi pînă în pragul erei societăților afluate și această serie se referă la *redistribuția etatistă a fricii* ca mijloc de dominație.

Înaintarea valului comunist în Europa răsăriteană s-a întemeiat pe acest mecanism al *redistribuției etatiste a fricii*. Explicarea dominațiilor comuniste va fi întregită numai după ce vom înțelege un atare fenomen.

Vom încerca, aşadar, să-i determinăm legile de structură şi evoluţie. Există fără îndoială fenomene nestructurate sau în orice caz cu o structurare foarte redusă şi în cazul acestora evoluţia este tot una cu un proces de *progresivă structurare*. Există şi fenomene astructurale cărora deci nu le sînt proprii stările evolutive. Asemenea fenomene, de pildă, sînt cele de *mulţime*. *Lînşajul*, de exemplu, se desfăşoară după aceleaşi legi ale psihologiei mulţimii şi în evul mediu şi în secolul al XIX-lea american. În genere aceste fenomene astructurale sînt şi stări de amplă desocializare. Ori de cite ori însă un fenomen capătă o configuraţie structurală el intră într-un proces de evoluţie. Într-o asemenea situaţie se află şi *frica redistributivă*. Aceasta face parte din categoria mare a *angoaselor redistribuite*, de la *neliniştea sexuală* la *dorinţa de putere* etc. Fenomenul mare al angoaselor se dovedeşte aşadar extrem de semnificativ pentru înţelegerea mecanismelor societăţile moderne. Vom pune acest studiu în slujba cercetării acestor atît de sofisticate arme de guvernare pe care culturile Europei le-au inventat punindu-le la dispoziţia puterii. Este un caz nefericit de colaborare involuntară a culturii cu puterea în ultimii 300—500 de ani. Îndeobşte angoasele parcurg două stadii (şi două stări) : stadiul distribuţiei lor naturale, şi istoria poate degaja curbele creşterii şi descreşterii „valului” de frică într-o societate, ori în cuprinsul unei civilizaţii. (Ceea ce s-ar putea numi, bunăoară, în cultura europeană, angoasă pascaliană, are asemenea momente de culminaţie în 2 intervale : secolul al XVII-lea — prin Pascal — şi secolul al XX-lea prin existenţialismul european). Angoasele pot dobîndi o *stare nouă* şi deci pot trece într-un *stadiu nou* al manifestărilor lor de îndată ce sînt supuse unei *redistribuirii* dirijate cu un scop anume. Este stadiul lor redistributiv cînd practic se iveşte şi posibilitatea întreţinerii lor artificiale pe lungi intervale de timp. Constatăm, odată cu trecerea la epoca modernă, o *mare schimbare* în privinţa modelelor de dominaţie : exercitarea dominaţiei se deplasează din *zona de suprafaţă* a manifestărilor omenestii în regiunea *structurilor de profunzime*. Aşadar, ceea ce este supus controlului nu mai este nemijlocit conduita, acţiunea, ci direct dirijarea proceselor de *constelare sufletească* a diferitelor tipuri de energii psihice. În rest, afirmările empirice sînt lăsate la dispoziţia insului astfel că acesta este victima unei iluzii noi : iluzia unei enorme libertăţi de alegere. În realitate, el a fost deja programat afectiv prin recanalizarea culturală (subliminală) a angoaselor, în particular a fricii.

Fricile spontane, obişnuite, îşi schimbă, prin recanalizare, atît conţinutul cît şi direcţia. Recanalizarea socială a fricilor reprezintă, aşadar, mecanismul actului de redistribuire socială a energiei psihice. Prin recanalizare de, exemplu, teama de a nu cîştiga destul, se transformă în nesiguranţă difuz resimţită.

Pentru ca o frică spontană să fie recanalizată este necesară intervenţia culturii.

În orice societate persistă o anume stare de ameninţare difuză. Aceasta este teama de *una* şi de *alta*, într-un registru de amplă şi diversificată distribuie. Canalizarea acestei stări de vagă ameninţare, a fricilor dispersate, transformă angoasa natural-distribuită într-o angoasă social redistribuită.

2. Fricile „organice” și frica socială. Redistribuirea culpabilității în „popor”

„Emoția produsă de frică eliberează o energie neobișnuită și o difuzează în tot organismul” (cf. J. Delumeau, *Frica și Occidentul*, ed. cit., p. 23). Față de frica organică sau naturală, obișnuită și generală, toate celelalte forme pe care le preia acest complex emoțional sînt mai mult sau mai puțin pre-dirijate. Cînd frica dobîndește o intensitate specială se preschimbă în „frică regresivă” (care provoacă dezagregarea personalității : „fisurarea” persoanei, dispariția „senzației de confort pe care o dă adeziunea la lume” ; „Scindarea ființei” ; „strimtorarea timpului” etc) (cf. M. Oraison, *Peur et religion*, în „*Problèmes*”, avril, mai, 1961, p. 38, apud J. Delumeau, p. 21). Frica, așadar, mărește distanța față de lume. Iată că, în forme accentuate, ea capătă valențele energiilor sociale. În cazul acesta, avem de-a face cu o comprimare și o *atomizare socială*. Frica este deci, din punct de vedere sociologic, expresia comprimării energiei sociale, măsura strimtorării spațiului social. Acest aspect este confirmat de psihologia mulțimii, care dovedește că „reacția de panică este cu atît mai puternică cu cît mai slabă e coeziunea psihologică a persoanelor cuprinse de frică” (cf. J. Delumeau, p. 28). „Spiritul omenesc fabrică în permanență frică”, remarcă Delpierre (*La Peur et l'être*, apud J. Delumeau, p. 31). Civilizațiile, putem adăuga noi, generează în permanență angoasă. „Frica are un obiect determinat căruia îi putem face față. Angoasa n-are și e trăită ca o așteptare dureroasă în fața unei primejdii cu atît mai redutabilă cu cît nu-i clar identificată : este un sentiment global de insecuritate” (J. Delumeau, op. cit., p. 29). Societatea modernă recanalizează aceste energii psihice punindu-le în slujba ordinii sociale. Prin recanalizare, frica organică și angoasa sînt vectorizate în raport cu nevoile dominației. Aceste două energii (sau două expresii ale uneia și aceleiași energii psihice) sînt redistribuite întotdeauna, astfel că ele nu sînt niciodată egal distribuite în raport cu indivizii și grupurile unei societăți. Unele sînt mai angoasate și mai înspăimîntate decît altele. Un tip de angoasă, ca angoasa culpabilă, de exemplu, poate fi concentrată cu precădere într-o clasă socială, ori, în cadru regional, într-un grup etnic, prin redistribuire. Dacă ținem seama că angoasă culpabilă este expresia predispoziției subiectului de „a întoarce împotriva sa forțele pe care ar trebui să le mobilizeze împotriva agresiunilor exterioare și să-și devie sieși obiect de teamă, (*ibidem*, p. 31), ne dăm seama ce aliat poate avea puterea în actul de redistribuire a angoasei ori a friicii.

Sîntem îndrituiți să constatăm așadar că angoasă, prin redistribuire, devine angoasă culpabilă a uneia sau alteia dintre clasele societății. În orice moment, așadar, dominația își aliază grupuri culturale, pentru a redistribui vina în „popor” (clasele de jos) astfel că poporul va fi socotit co-părtaș la faptele păturii superpuse. Cititorul a întîlnit deja în presă tentativa unei „elite” de a redistribui în poporul român vina pentru faptele epocii totalitare. Se ajunge astfel la teoria că pentru apocalipsa țărănească și pentru genocidul cultural românesc din ultimii patruzeci de ani sînt de vină ... țărani și poporul românesc. Exemplu tipic de „teorie” care face parte din aparatul redistribuției angoaselor în societatea românească post-totalitară.

3. Frică spontană și frică redistribuită. Pseudomitul „prostiei” populare

Instrumentele care au condus la sistematizarea fricii redistribuite au fost în evul mediu premodern european : a. etica vitejiei și a onoarei ; b. romanul cavaleresc ; c. literatura moralistă.

Acestea toate au creat, arată Delumeau, în conștiința publică europeană reprezentarea a „două lumi sociale și morale” cu totul incompatibile : „lumea vitejiei care este individuală” și lumea „fricii, colectivă — lumea săracilor”.

Această reprezentare determină așadar o redistribuire a fricii și este utilizată inclusiv în epoca modernă. Ea reapare cu aceleași înțelesuri și intenții secrete : a legitima dominația și autoritatea păturii conducătoare. Vom reintilni acest mecanism *redistributiv al unei energii psihice* și în acțiunile de manipulare (subliminală) al căror scop este de a redistribui noul *tip de angoasă colectivă : angoasa intelectuală*. Toate acele studii, bunăoară în care este teoretizată inegalitatea socială a inteligenței fac parte din literatura redistribuirii angoaselor. Există o angoasă insidioasă și bine redistribuită în raport cu acel *bun* care dă acces la veniturile lumii moderne : inteligența. Mecanismul utilizat, în aceste condiții, este de tip medieval, premodern. El constă în a legitima *elita* prin teza „*distincției inteligenței*”. Aceasta ar avea dreptul să conducă, în viziunea acestor studii intrucit este inteligentă, ceilalți, cei de jos, ar trebui să se lase conduși căci sint *proști*. O pancartă în timpul revoluției din Decembrie anticipase o asemenea posibilă direcție a redistribuirii angoasei colective de vreme ce conținea sloganul : „*Mulți dar nu proști!*” Revoluția românească din Decembrie a răsturnat ideologia „*mulțimii proaste*”. Ea s-a făcut cu mulțimi care au îmbinat trei trăsături : puritate, inteligență (tactică) și vitejie. În *codul* care a sistematizat tehnicile redistribuției fricii în sec. al XVII-lea, mulțimea și clasa de jos erau asimilate „*prostimii*” și lipsei curajului, lașității și cruzimii (deci bestialității). Pentru, prima dată în Revoluția română de la 22 Decembrie s-a operat o răsturnare a *epistemologiei medievale* a „*teoriilor*” și a *codului fricii și curajului*. Scena Revoluției ne-a confruntat cu *mulțimi* care nu numai că nu erau *gregare*, dar în plus, acționau inteligent, sub imperativul *nonviolenței* și deci al eticii creștine a *purității adevărate în fața morții* și al vitejiei : hotărîrea de a muri pentru un *ideal* foarte înalt : „*vom muri și vom fi liberi!*”, strigau revoluționarii. *Revoluția franceză* a relansat, în pragul modernității, vechiul cod medieval distingînd între *elitele revoluției* și *prostimea orașului* care lua cu asalt Bastilia. În ciuda ideii egalitariste și a reprezentării publice a *cetățeanului*, *Revoluția a pus în mișcare ghilotina mobilă*, baza practică epistemologică a psihologiei moderne a mulțimilor a lui G. Le Bon. Revoluția din 22 Decembrie are deci o triplă semnificație : a răsturnat *baza epistemologică* a psihologiei mulțimilor a lui Le Bon, aplicată revoluției, a demistificat *codul medieval al redistribuției angoaselor*, a „*readus*” inteligența în prostime descurajînd ideologiile neoluministe care ar dori să-și pregătească justificare și legitimitate pentru posibile îndeletniciri intelectuale fără legătură cu „*nevoile poporului*” și să arunce pe piața redistribuției culturale mitul și concepția filantropică a „*poporului-prostime*”, lipsit de inteligență etc.

Există un *discurs* (retorica noii manipulări), sistematizat de unele canale de presă, prin care se relansează teoria „poporului-prostime” și a elitei inteligente și curajoase. Sint semnificative în acest sens obsesiile „teoretice” referitoare la „prostia” claselor de jos. Dacă, de exemplu, din 23 milioane de oameni, 22 milioane sint „proști”, și doar 1 milion sint deștepți, trebuie să acceptăm că poporul întreg se află împrejmuit de zidurile înalte ale nemeritului. Între aceste ziduri ar rămîne totuși o „libertate”: aceea de a mulțumi celor de sus că-i dau să muncească. Căci, într-adevăr, amenințarea „stăpînului” nu întirzie pronunțîndu-se cu fermitate: „vă așteaptă șomajul”. Cunoscuta tehnică a redistribuției medievale a friicii este scoasă din panoplia defunctelor arme. Ea constă în a arunca peste mulțimi amenințarea „sărăciei virtuale” și deci a lipsei bucății de piine. Este un caz tipic de *friică provocată*, adică de friică redistribuită. Ne întrebăm ce fel de democrație este aceasta și ce fel de *moralitate* este cea care aruncă peste un popor indignitatea amenințării cu retragerea bucății de piine, acuzație umilitoare cum că nu și-ar merita mîine bucata de piine a trecerii spre capătul unui veac atît de tragic pentru ființa națională a acestor latini răsăriteni.

În cinismul său Ceaușescu a avut grijă să acopere foamea, provocată, cu haina mincinoasă a bunăstării și a unei așa-zise „demnități” naționale” în numele căreia refuza românului biata bucată de piine aruncată de mila vecinului. „Vai de biet român săracul/ El tot dă-napoi ca racul”.

O altă „teorie” este aceea care distribuie culpabilizarea în popor. Două sint variantele ei: **a.** ideea „societății bolnave” care, deci, ar trebui reconstruită (de către cine dacă societatea este integral bolnavă?); **b.** Ideea societății colaboratoare cu dictatura și deci lipsită de îndreptățiri mai înalte în viitor. Reapare, în ambele cazuri, ideea filantropică voltaireiană a „biciului” cu care trebuie făcută educația celor mulți.

4. De la redistribuția friicii la „întreprinderea reacționară”

Una dintre ideile de mare valoare ale științei europene despre societate este aceea care atribuie *fenomenelor colective* caracter legic, necesar și *natură obiectivă*. Pe asemenea bază putem extrage o concluzie cu adevărat democratică și putem înainta către ontologia socială a democrației. Căci dacă un fenomen colectiv este *obiectiv* atunci nu-l pot caracteriza nici de *intelligent*, nici de *prost*. Fiindcă ploaia și riul, muntele și cîmpia, nu sint nici inteligente nici proaste. Însă leneșului *muntele* stîrnește osîndire și regret că nu-i cîmpie, iar cîmpia îi stîrnește reproșul că e prea întinsă. Și atunci leneșul găsește fel de fel de pricini de gilceavă și cu muntele și cu întinsa cîmpie și cu riul și cu pîriul. Iar în loc de a risipi focuri de artificii în ocupații de distribuire a „prostiei” în popor, ar fi mai drept să ne întrebăm asupra cauzelor pentru care *munca națională* a fost și poate fi lăsată în abandon și necultivare. Și să ne întrebăm ce-am putea face *noi* pentru a scoate munca națională din regimul abandonului în care a împins-o epoca totalitară și sistemul comunist de guvernare? Și atunci n-ar fi normal să întoarcem întrebarea spre noi cu rost precis de a afla ce putem noi, marea inteligenție, să întreprîndem, pentru a reface compoziția intelectuală a muncii naționale?

Iată-ne dar din nou în fața sarcinii de a decodifica mecanismele procesului de redistribuire a fricii și a angoaselor colective legate de regimul muncii. Principalul mecanism al acestei redistribuiri este crearea unui *climat de amenințare virtuală*. Sursa amenințării este diferită. În epoca medievală obiectul acestei amenințări virtuale era sărăcia, primejdia lipsurilor a căror urmare imediată era cumarea firului vieții. Redistribuirea fricii era deci consecința redistribuirii sărăciei. Al doilea mecanism este „*profeția autodistructivă*”, pe care l-a clarificat un cunoscut sociolog american prin „teorema” care-i poartă numele, „teorema lui Thomas” : „Cind oamenii consideră că o situație este reală ea devine reală prin consecințele ei”. Totul este să aduci oamenii la conștiința substratului „real”, „obiectiv”, al lucrului de care se tem. În epoca modernă se mută accentul de la *obsesia hranei* la o chestiune mult mai sofisticată : aceea a *dotării intelectuale a popoarelor* și deci a *inteligenței claselor sociale*. De ce apare obsesiv această temă? Pentru că în actuala stratificare a lumii inegalitatea națiunilor depinde de *compoziția intelectuală a muncii și a capitalurilor*. În națiunile dezvoltate munca este instruită și fabricile sînt inzestrate cu inteligență tehnică (autohtonă) de vîrf. În națiunile subdezvoltate munca națională este mai puțin instruită, tehnologiile sînt depășite, iar întreprinderile sînt lipsite de inteligență tehnică de vîrf. Dacă totuși există întreprinderi cu asemenea vîrfuri tehnice (care se află deasupra mediei productivității), ideologiile „neocoloniale” din interior le supun unei adevărate strategii de descurajare, de la descurajarea psihologică (neîncredere în propria inteligență, defetism, vehicularea teoriilor despre incapacitatea intelectuală a poporului, despre inferioritatea culturii naționale etc. pînă la descurajarea politică (absența legislației de protejare a acestor întreprinderi) și pînă la cea economică (retragerea oricăror forme de susținere din partea statului) ori socială (mitul populist al egalitarismului clasei muncitoare, al echității sociale etc). Dependentele se pot crea astăzi numai pe baza acestui deficit al compoziției muncii și „capitalului” național. Mitul prostiei claselor de jos și al inferiorității *absolute* a muncii naționale în scara regională (răsăriteană) și europeană a muncilor poate induce, prin mecanismul *profeției distructive*, o angoasă națională de mari proporții. Acest mit și în genere discursul eseistic în care se coafează fac parte, așadar, din clasa tehnicilor de redistribuire a fricii (zădărnicierea acestei „manipulări” este posibilă doar prin tecerea de la *escul* social — un soi de „sociologie beletristică” de care abundă presa — la analize sociologice și economice riguroase la scară națională).

Frica *naturală* în fața viitorului se transformă în *frică paralizantă*, care devine astfel temelia *abandonului psiho-moral național* și deci sursa cedării oricărei prerogative intelectuale, a oricărei *pretenții* la inteligență. Trebuie să ne întrebăm așadar dacă într-adevăr munca națională are astăzi o compoziție intelectuală atît de dezastruoasă pe cît susțin unele „voci” și ce semnificație are așa-zisa schimbare a elitei *tehnice*. Nu cumva repetăm acțiunea cotropitorilor de după 6 martie 1945 care sub motiv că vechea cultură era burgheză au trecut la distrugerea ei masivă : atît a oamenilor cît și a moștenirilor culturii spirituale și materiale. Tehnica era cunoscută : invocarea „*neîncrederii*” în vechiul intelectual și cedarea

către „popor” a unor inestimabile moșteniri mobiliare și imobiliare ale vechii burghezii și ale culturii. Astfel au dispărut instituții, persoane valoroase au fost scoase din circuitul național (cînd n-au fost aruncate în închisori unde, practic, s-a săvîrșit *genocidul* nevăzut al culturii române, *genocid* care viza extirparea instinctului național al acestui popor). Trec peste faptul că sub teza trecerii către popor a averilor se ascundea în fapt transferul de *bunuri* către noua „burghezie comunistă”, astfel că vile, biblioteci, bijuterii, tablouri, imense averi stocate în obiecte de preț au trecut la noua burghezie comunistă (aceasta ar trebui integral expropriată de tot ceea ce a „furat” timp de 45 de ani). Problema gravă este alta: sub teza *dreptului poporului* se comitea cea mai mare nedreptate poporului român din toată istoria lui. Cea mai tristă „lecție” e încă alta: aceste înfăptuiri „revoluționare” antinaționale s-au făcut cu atragerea unor părți ale muncitorimii. Este prima oară cînd ne confruntăm cu fenomenul „*întreprinderii reacționare*” constînd din atragerea, prin manipulare *demagogică* (așa-numitele îmbunătățiri aduse clasei muncitoare, teza trecerii mijloacelor de producție în posesiunea muncitorilor etc.) a unor mulțimi din muncitorime în acțiuni antipopulare ale căror efecte s-au văzut cu intîrziere, cînd însă nu se mai putea face nimic. Aceleași tehnici pot reapare astăzi. Teza sub care se operează desființarea socială a inteligenței tehnice din întreprindere este tot una populistă și de clasă: acuzație aruncată acesteia că ar fi fost lojală ceaușismului. Sub adăpostul acestei „teze de clasă” și de aparență populistă se cere în multe cazuri desființarea unor „tehnicieni” și a unor „instituții” pur tehnice. Acestea se desființează sub pretextul schimbării personalului ori pur și simplu fără nici o explicație. Iată ce citim în „Adevărul” din 8 februarie 1990: „Noua direcție (deci aceea care a schimbat fosta direcție în numele unui *principiu politic*, n.n.), în persoana fostului director comercial (?!), apoi șeful CTC-ului care n-o agreează, o vor împrăștiată” (este vorba de Întreprinderea metalurgică Română de Aeronautică — IMRA, care are o înzestrare de nivel mondial). Pe de o parte se știe că industria românească are nevoie de capitaluri cu o compoziție tehnologică competitivă, și deci se reclamă necesitatea stimulării unor capitaluri străine cu o asemenea compoziție, pentru a investi la noi. Pe de altă parte, capitalurile românești cu asemenea compoziție sînt „distruse”. Părerea noastră este că ar trebui date urgent decrete-legi de *protecție națională* a tuturor întreprinderilor și departamentelor care încorporează capitaluri cu o compoziție tehnică de vîrf. Protecția trebuie să vizeze deopotrivă echipamentul și personalul și de asemenea să prevadă un nou mecanism de „prețuire” stimulatînd a acestor „industrii”. Concomitent să fie descurajate întreprinderile nerentabile, în paralel cu o *politică socială* de apărare a lucrătorilor acestora pe o perioadă de reciclare economică, socială, profesională și școlară. Ceea ce îngrijorează în *mișcările* actuale de cadre este confuzia criteriului *profesional* cu cel *politic*. Nu sînt nîmănuî folositoare schimbări care să afecteze *instituții profesionale* în numele *principiului politic*. În schimbările operate nu trebuie utilizat fenomenul „*întreprinderii reacționare*”, adică *mase de muncitori* angoasate de spaima transformărilor și recanalizate prin manipulare, contra *direcției* schimbărilor revoluționare cu adevărat necesare și naționale. „Întreprinderea reacționară” este creația *friei redistribuite*. Dacă nu se va adopta o *politică socială* de protejare a munci-

torilor din întreprinderile nerepentabile ne vom confrunta în viitor cu o accentuare și o amplificare a fenomenului întreprinderii reacționare, aceea ce va spori dezordinea, tensiunile și conflictele sociale, manipulările colective în direcția zădărnirii și blocării reformelor economice, fenomenele extremiste și de violență. Un alt fenomen de manipulare a angoaselor apare sub teza conform căreia „națiunea majoritară trebuie să acorde protecție naționalității minoritare”. Aceasta este o teză tipică de redistribuire a *frustrării absolute*, de natură *socială*, (mecanism cercetat de Ion Ungureanu: cf. „*Alternatice*”, nr. 1, 1990) pe care a suferit-o întregul popor al României, fără deosebire de naționalitate. Națiunea română, în întregul ei, a moștenit o imensă *frustrare socială și culturală* din epoca regimului ceaușist (cf. *ibidem*). Nu doar minoritarii nu și-au putut afirma ființa etnică pe plan social și cultural ci și românii. Iar efectul în cazul românilor, a fost mult mai grav căci ei au fost în felul acesta supuși unui *genocid național* fiindcă spre deosebire de minorități, locul culturii lor este în primul rând *această țară, acest stat, acest teritoriu*. *Etnocidul* cu consecințe pe lung termen a fost suferit de români în proporții și la o adâncime incomparabilă căci, în cazul lor, a fost vizată și afectată însăși șansa lor ca *națiune europeană*, nu șansa unui *segment etnic* al său. Aceasta desigur nu este de natură să ignore efectul de *genocid* suferit de minorități ei să releve doar că frustrarea a fost *absolută* și ea a fost de natură și esență *socială*. A susține că un grup național frustrat de drepturile sale elementare de afirmare etnică trebuie să acorde protecție unui grup etnic minoritar este curată demagogie și ea face parte din prelungirea strategiei ceaușiste de redistribuție a frustrării sociale. Cum să ceri elevului român să părăsească școala sub motiv că aceasta i se cuvine elevului maghiar?! Oare nu li se cuvine amindurora? Ce fel de *protecție etnică* este aceea în care eu sînt somat să renunț la un *drept social și cultural* în numele apartenenței mele la etnia majoritară? Mă întreb dacă în federalismul american, o *școală de stat* ar cere vorbitorului de limbă engleză să părăsească școala fiindcă aceasta este a vorbitorului de limbă spaniolă sau franceză etc. Toți merg în școli de stat *americane*. Teoria protecției etnice de către populația majoritară este demagogică fiindcă cere o redistribuție a frustrării în defavoarea grupului etnic majoritar doar pentru că este... *majoritar*. Dar a susținut cineva, după revoluție, ca elevii maghiari să părăsească școlile pentru că sînt *minoritari* din punct de vedere etnic în deznădăjduitul Ardeal? Nu înțelegem de ce nu se cere o *protecție de stat* nu una *etnică*? și în acest caz protecția trebuie să privească nu apartenențele ei *meritele și catorile* indiferent de limba în care sînt create și exprimate. Să trecem acum la o politică inversată, de desființare de drepturi sociale și culturale românești în Ardeal doar pentru că grupul românilor este majoritar?! Nu cumva cei care procedează astfel sînt niște ceaușisti pe dos?! Cum s-ar spune au învățat bine lecția ceaușistă și s-au hotărît s-o aplice doar românilor în *România* post-totalitară?! Hotărît lucru, strategia redistribuției fricii și a frustrării este la ea acasă în România și repurtează succese durabile și lovituri de maestru sub ochii uluiți ai tuturor. Românii n-au asuprit pe unguri ori pe germani. Ei au fost asupriți și desființați în proporții etno-demografice incredibile de către statul comunist, lipsit de marca locului și a istoriei acestui popor.

5. Comunismul — factor de redistribuire generalizată a fricii în Europa răsăriteană

1. Una dintre tendințele care pare a conta tot mai mult în constelarea spiritului public românesc este generalizarea „sociologiei victimei” în aproape toată mass-media românească. Ce este această sociologie? Se știe că cel ce-a fost odată victimă va păstra lungă vreme în suflet călăul. După ce acesta va fi înlăturat din realitatea externă, va continua să trăiască în realitatea internă (sufletească) a victimei. Instalată în sufletul victimei, călăul va governa o vreme și relațiile dintre oameni și dintre grupuri. Mecanismul cel mai propriu prin care va acționa va fi „țapul ispășitor”. Angoasele colective, vechile spaime, remușcările cele mai teribile, trădând *vini* reale, nerecunoscute și neispășite, vor fi proiectate asupra unei persoane. Aceasta, devenită țap ispășitor, va fi alungată din cetate, pentru vini și păcate care sînt ale tuturor. Slăbiciunea acestui „mecanism” constă în aceea că, deși are o relativă eficiență psihologică, permite recompunerea răului la perioade regulate. Altminteri spus, răul exorcizat se întoarce în cetate și ciclul o ia de la capăt. Marea mutație a societăților moderne, datorată în mare măsură creștinismului, constă în renunțarea la procedeul „țapului ispășitor” ca metodă de scoatere a răului din lume (cetate). Odată cu creștinismul, *victimă*, cel ce s-a oferit spre sacrificiu pentru a purifica lumea de păcatele și răul acumulat, nu este *vinovatul*, cel ce poartă, adunîndu-l, răul în el, ci Nevinovatul, Mirele și Mielul, cel ce se jertfește pentru a curăți lumea de păcatele ei. Omul mare, omul reprezentativ, de la profesorul de catedră la dascălul mulțimilor, aderă la această psihologie a jertfei necerute. Participarea la jertfa pentru salvarea sufletului colectiv este nota dominantă a tuturor marilor personalități ale culturii române, de la M. Eminescu la N. Iorga, I. Maniu și G. Brătianu. Aceasta este esența sociologiei creștine și cu ea odată s-a produs o mare mutație în lume. Societățile au ieșit de sub dominația *Marii frici*, de sub puterea „friei redistribuite” care era periculoasă căci arunca *vina colectivă*, de regulă, asupra celui mai neajutorat. Sistemul dominației staliniste a reintrodus ciclul precreștin al exorcizării prin țapi ispășitori. A reușit luerul acesta printr-o acțiune de culpabilizare colectivă de mari proporții, mai ales a claselor de bază ale societății cărora le-a strecurat insidios în suflet ideea distanței față de perfecțiunea comunistă. Ideea comunistă a devenit astfel o *religie pedepsitoare*, adică tot ceea ce este mai contrar creștinismului. Cu ea odată ni se dezvăluie și întregul rafinament al sociologiei precreștine sau păgine. (Ne dăm seama de eroarea analizelor lui Zinoviev care leagă esența „crimei istorice” a stalinismului de „puterea populară”. Zinoviev este un caz tipic de victimă a sociologiei staliniste și teoria sa este un exemplu celebru de sociologie a victimei. Chestiunea va fi examinată în altă parte). Clasele cele mai largi ale societății au fost declarate clase perfecte (comuniste) și astfel au fost „asmuțite” contra claselor imperfecte (necomuniste) — Acesta a fost primul moment al revoluției comuniste, care a fost teoretizat de Lenin prin ideea „dictaturii proletariatului” (clasa socotită de Marx a fi purtătoarea societății perfecte-comuniste, ceea ce ar fi îndreptățit-o să desființeze (elimine) toate celelalte clase ca fiind străine de idealul acestei societăți perfecte, ba chiar ca opunîndu-se înlăturării ei pe pămînt). După ce-a introdus această dușmănie

inter-clase, a urmat, in momentul al doilea, dușmănia intra-clasă, adică strategia *purificării* din interior, între cei din același rind. *Purii*, cei aleși să purifice lumea, dirijind-o pe calea comunistă, urmau să-i determine pe cei încă nepurificați să ajungă la drumul bun. În caz contrar, ar fi urmat să fie eliminați. Astfel s-a format o enormă clasă de *ideocrați*, aceia care aveau drept sarcină să aducă societatea întreagă la noua religie. Comunismul a devenit astfel o *religie represivă*. Acesta este la noi momentul Ceaușescu, astfel încât orice asimilare a ceaușismului cu naționalismul este o prelungire a ceaușismului căci implică utilizarea aceleiași tehnici: ridicarea *poporului pedepsitor* contra *popcrului victimă*, a purilor contra impurilor. Procedeele este cunoscut și spiritul european și-a dat un avertisment pe scena Occidentală, atunci când a demistificat primejdia arătând-o în chip fizicalizat prin ghilotina mobilă a Revoluției franceze. Atunci *coița de purificare* a căpătat expresia intrupată a ghilotinei mobile. „Contrarevoluționarul” era pedepsit pe loc și astfel se făcea purificarea *rîndurilor*.

2. Tot ceea ce au moștenit societățile europene sub aspectul tehnicii de influențare a spiritului public ține de modelul sociologiei creștine. Apariția sociologiei și psihologiei europene ca tehnici de cercetare a *cauzelor răului* și deci de „localizare” a răului *societal în colectivitate*, nu într-un individ anume, ține de tradiția creștină. Când procesul de asumare colectivă a răului este *blocat*, este creat cadrul de manifestare a țapului ispășitor. Marea problemă a societăților răsăritene a fost aceea de a întoarce această reprimare contra celui care a provocat-o, adică asupra călăului. Or, ceea ce arată seria revoluțiilor răsăritene este un caz nemăintâlnit în istorie. Societățile au lăsat ca răul să se acumuleze în Mari Călăi astfel încât alungarea lor din cetate, ca țapi ispășitori pentru răul istoric al comunismului, să nu cadă în categoria creștină a „păcatelor”. Căci, cine astăzi n-ar adera la gestul colectiv de alungare a lui Stalin, ori Ceaușescu, ca să nu pomenim alte figuri de mai mică proporție, din miezul lumii? Și să nu uităm un lucru esențial: *măsura acestor „călăi” este totodată măsura răului asumat și deci măsura purificării colective*. Încât putem spune că mărimea acestor tirani a fost direct proporțională cu adâncimea sufletului creștin al popoarelor peste care au domnit. Un popor care nu-și poate asuma răul la proporții universale nu poate suporta „jocul” acestor mari tirani. Gestul creștin este asumarea suferinței drept cale de ispășire de răul care a cuprins omenirea. Este calea urmată de popoarele răsăritului. Este acesta un caz unic de biruință a sociologiei creștine asupra sociologiei păgâne, precresștine, prin care acești mari tirani au crezut a izbîndi. Mecanismul prin care ei au reușit să culpabilizeze popoare întregi în numele unui ideal populist sau național, ține de redistribuția fricii, a angoaselor colective proprii situației postbelice (de după primul și al doilea război mondial). Literaturi naționale, teorii care au mobilizat *ideea* națională contra *demagogiei* naționale, au fost curentul prin care a respirat, cit a respirat, sufletul național al acestor popoare. Spunem: *eit* a respirat, fiindcă, părerea noastră este că aceste popoare au reacționat după tiparul creștin: au biruit cu slăbiciunea învinsului puterea biruitorului. Cuceritorul vremelnic a fost astfel recucerit definitiv.

3. Sociologia cu care lucrează marea presă astăzi la noi, în aceste clipe ale epocii post-totalitare este, în mod tipic, sociologia victimei care prelungește viața călăului în viața sufletească a unei societăți. În locul

unei examinări *obiective*, cu instrumentele științei omului (psihologie, sociologie, economie), actuala presă lucrează cu instrumentul precreștin al victimizării colective (de esență stalinistă) și al căutării de „țapi ispășitori”. Nota sociologiei victimei este aceea că odată cu „victimizarea” colectivă fabrică și țapi ispășitori, altminteri actul de proiectare a *culpei* în popor ar fi respins în mod spontan și unanim. Sociologia victimei este de esență stalinistă și ea constă în căutarea de „vinovați” pentru *crizele* prin care trece societatea noastră. În locul *cauzelor* sint oferite *persoane—purtătoare—de—vină*. În felul acesta se explică *proiectarea* într-o singură persoană a spaimii colective de stalinism, ceaușism, marxism etc., adică de totalitarism. S-a întrebat cineva care este *psihologia reală* a personalității asupra căreia se proiectează aceste spaimi? Până acum nimeni Întregul „proletariat al condeiiului” s-a năpustit asupra țintei. Procesul de proiectare a unor culpe secrete ale acestui proletariat asupra unui „țap ispășitor” a căpătat proporții colosale. Condeierul de azi este victima de ieri, ba chiar co-victima, adică participantul la totalitarismul de ieri. Astăzi, odată cu spaima sa întemeiată de totalitarism, el proiectează asupra cîte unui om și culpabilitatea pentru fapta de ieri. Însă dacă acest lucru ar fi de vreo utilitate societății românești încă n-ar fi nimic. Dar nu este. Societatea românească *vrea* să se întoarcă la matca sociologiei creștine, și lucrul acesta este vizibil în „topurile” alcătuite, prin sondaje de opinie. Ce ne spun aceste „topuri” ale „popularității”? În omul popular, de pildă, „marea presă” caută un vinovat, pe cînd marea public caută un „sfînt”, adică unul care să poarte în suflet necazurile de azi ale societății românești. În „omul mare”, observa C. Rădulescu-Motru, *popoarele* proiectează spaimi și neliniști. În „Omul mare” ni se dezvăluie de ce anume se teme un popor. Marea presă, în baza stereotipurilor vechii sociologii staliniste, are nevoie de țapi ispășitori. Marea public, în baza fundamentelor sale creștine, pe care, iată, stalinismul n-a reușit să i le distrugă, are nevoie de un „sfînt”. Aceștia sînt polii între care se înscrie *viata sufletească reală* a „omului mare” de astăzi. Noi nu vrem să punem pronosticuri pentru ce și cine va fi această personalitate, dar nici nu aderăm la tonul neostalinist al celor care pun sentințe unui om o dată cu etichetele pe care i le aruncă de gît. Astăzi, așadar, văd o mare incongruență între ce face marea presă și ce trăiește și vrea marea public. Este posibil ca această incongruență să se accentueze și să asistăm la o îngroșare a curentului demagogic pe canalele mass-media. Un lucru este pentru noi cert. Poporul român are nevoie sufletească de un om cu sufletul sfînt, capabil să prelungească starea sufletească a Revoluției, și înzestrat cu abilitatea de tehnician al puterii de talia lui Brătianu. Nu vrem să ne transformăm în prezicători. Nu de credința mea sau a altuia este vorba aici, ci despre ce vrea și ce așteaptă poporul român de la omul politic de astăzi. Va fi mare și va rămîne în istoria acestei epoci dramatice din viața neamului cel care-și va iubi poporul cum iubeste un sfînt pe Dumnezeuul lui și va ști să lucreze pentru binele țării ca un tehnician al puterii demn de secolul său. Acesta este dorința de poporul român. El va trebui să îmbine răbdarea Răstignitului cu abilitatea celui

ce trebuie să biruie spiritele extrem de inteligente ale diavolului istoriei. De omul acesta are nevoie un popor care stă la Poarta Răsăritului binevestind lumii mîntuirea și prevenind-o la primejdiile de mîine.

Erică, teroare, anarhie. Critica criticii lui Zinoviev

Iată-ne dar față în față cu teoria lui Zinoviev despre esența stalinismului. În viziunea cunoscutului teoretician al stalinismului, esența stalinismului o constituie „puterea poporului”. („Atrocitățile stalinismului au constituit de fapt expresia tipică a puterii poporului în acea perioadă”). Zinoviev explică ceea ce numește „esența istorică a crimelor” prin „puterea poporului”. „Puterea poporului, remarcă el, nu presupune, neapărat și esența binelui”. Ceea ce ne surprinde în această analiză este ușurința translației conceptului dintr-un plan în altul în analizele lui Zinoviev. Vom observa în același timp că, pentru prima oară, din antichitatea greacă încoace întilnim o răsturnare la 180° a regimului conceptual al acestei noțiuni. De unde pentru greci, puterea poporului — *demos kratos* — însemna democrație, în analizele lui Zinoviev același termen — *demos kratos* — ajunge a însemna tiranie. Puterea poporului ar fi deci tirania poporului — intrupată în Stalin — asupra poporului. Începem a zări secretul acestei alchimii conceptuale de îndată ce Zinoviev își precizează conceptul într-un registru sociologic înțelegînd prin „puterea poporului” „suma de interese reprezentate” (prin exercitarea ei) și „fenomenul de promovare a maselor”. Sintem lăsați a înțelege că „reprezentarea intereselor” populare și „promovarea socială” a celor de jos se suprapune cu stalinismul. Avem deci de ales o singură concluzie : aceste două fenomene conduc la stalinism.

„A fost o epocă, spune Zinoviev, / cea stalinistă/, în care Rusia a cunoscut un fenomen de promovare fără precedent în istoria omenirii. milioane de oameni desprinzîndu-se din straturile de jos ale societății pentru a se transforma în maiștri, ingineri, doctori, învățători, ofițeri, cercetători, scriitori etc.”. Și pentru a-și întări concluziile Zinoviev o amintește pe mama lui care păstra cu sfințenie portretul lui Stalin. Acest element ar fi foarte semnificativ pentru înțelegerea stalinismului căci el dezvăluie o predispoziție totemică spre sacralizarea „omului mare”. Esența stalinismului, nu poate fi nici selecția socială, nici avîntul promovării ci colectivismul, un tip special de colectivism, care șterge diferențierile și ne putem întreba dacă nu-și are rădăcinile adinec pierdute în colectivismele precreștine (tribale). Cultul „tătucăi” este un fenomen de pseudoherofonie tipic pentru colectivismele precreștine. Acest complex emoțional deține ceva din factorii explicativi ai stalinismului. Una dintre sursele „erorii” lui Zinoviev este asimilarea transdisciplinară în același termen a unor concepte de esențe diferite. Vorbînd despre popor, Zinoviev spune că este „un popor bun în esență” deși tot el spusese că „puterea poporului nu e tot una cu esența binelui”. Cum e posibil ca *fondul bun* să devină *răul istoric stalinist*? Eroarea se strecoară în procesul de asimilare a conceptului etnopsihologic de *popor* la cel sociologic de *interese ale maselor*. Teoria etnosului ne oprește de la asimilarea poporului cu vectorizarea istorică a maselor, pentru că poporul este transistoric (are o esență cosmică) pe cînd masele sînt istorice. Or, esența stalinismului se referă

numai la un tip de vectorizare istorică a maselor, adică la instituirea unui regim prin care masele pot fi ridicate tiranic împotriva altor mase (grupuri, clase etc.). Aceasta este esența „dictaturii proletarietului” care, de fapt, este puterea unei birocratii proletariene formate în afara claselor și deasupra lor. Este surprinzător că într-o critică teoretică a stalinismului sloganul ideologic care asimila noua putere cu puterea poporului să fie ridicat la rang de concept. Dacă esența puterii poporului (democrația) este o structură interior diferențiată astfel încât să permită afirmarea întregului prin neutralizarea exceselor părților atunci ne dăm seama că esența stalinismului nu poate fi puterea poporului. Cuidățenia semantică a cuvântului de „putere a poporului” constă în lipsa oricărei legături între *regimul funcțional* al acestui cuvânt, în textul lui Zinoviev, și *obirșia* sau etimologia aceluiași cuvânt.

În general, în utilizarea cuvântului se petrece o *pierdere semantică* ce nu poate fi recuperată decât prin revenirea la *obirșia* lui. Or, aceasta este regula construcției unui concept: în regimul său științific el trebuie să aducă o confirmare sporită a înțelesului său originar, altminteri știința se transformă într-un turn al lui Babel, o încercătură a limbilor. Chinezii, Biblia, Platon, culturile arhaice toate etc. vorbesc despre un „fond comun”, originar, o prototipie etc. Existența acestui înțeles originar unificator face posibilă *apercepția* care este măsura psihologică a puterii acelu „punct central de claritate” (înțelesul originar) la care sînt raportate (re-aduse) experiențele risipite pe aria trăirilor care luminează caleidoscopic existența. Actul care aduce trăirile în *punctul central de claritate* are o natură deoptrivă intelectuală și volițională. Deci *apercepția* este *coînța* de revenire la *obirșia* unei „familii” de trăiri (experiențe) care-și recapătă astfel unitatea înțelesului unificator. Revenirea la *obirșie* este deci revenire în acel *Blickpunkt* de care vorbește Wundt, psihologul care a cercetat experimental procesele *aperceptive*. Actul acesta are darul să intensifice inteligibilul, astfel încât el apare și ca act intelectual, de *înțelegere*. În fine, acest act angajează toată realitatea simțială și deci aduce o purificare simțială care seamănă cu acele stări afective numite „pasiuni pure, impersonale”. Încît *apercepția* este și un act afectiv. Revenirea la *obirșie* unui cuvânt este, așadar, o cale a adevărului integral sau antropologic, adică o întărire a omului generic în ființările omului istoric, circumstanțial. Rostul unei teorii științifice este să producă *insurecții* ale fondului *aperceptiv* în conștiință (se produce acea *iluminare* interioară astfel că ochiul minții se deschide peste genuni, într-o cuprindere la scara mileniilor și a macrocosmosului). Zinoviev își construiește „conceptul” într-o totală indiferență față de *obirșia* termenului: *demos-krateia* = popor puternic. Or, esența stalinismului înseamnă tocmai anularea puterii poporului și deci are înțeles de popor slab, *rob* al unei dictaturi personale. Să deducem că în arierplanul mental al teoreticianului nu s-a cristalizat acel *nucleu apercceptiv* în care-și are rădăcinile *obirșia* cuvântului grecesc de „putere a poporului” (*demos-krateia*)? Or, acest nucleu este esențial pentru tiparul mental european. Acel *Blickpunkt* al cercului de lumină a cuvântului „puterea poporului” indică prezența *eului european*, adică a felului european de înțelegere a chestiunii. Zinoviev are totuși contribuția remarcabilă de a fi descris un tipar antropologic pe care-l denumește *homo sovieticus* prin care explică esența comunistului. În acest caz ne putem întreba dacă teoria lui Zinoviev nu poate fi conside-

rată o formă de funcționare a conștiinței critice a acestui *homo sovieticus*: o conștiință a conștiinței acestuia. Din acest punct de vedere, cartea sa nu este o „antipledoarie” ci este expresia unei *conștiințe de sine negative*, o luare de cunoștință a *sinelui negativ*, a cărui înaintare istorică (expansiune) a fost o „înaintare” des-ființătoare a tuturor eurilor empirice (istorice) care se diferențiază în raport cu unitatea omogenizatoare a eului expansionar stalinist. Dar aceasta nu ține de puterea poporului în sens etimologic grecesc și deci european, ci de puterea unui colectivism precreștin, care asimilează totul la o unitate omogenizatoare capabilă de a șterge diferențele din lume. Acest tip de colectivism este prezent chiar în teoria proletariatului universal al lui Marx astfel încât marxismul ideologic, leninismul și stalinismul sînt trei forme ale aceleiași familii de religii. Iată un enunț tipic pentru îndepărtarea de obîrșia termenului „puterea poporului”, enunț care transcrie un tip de a percepție negrecescă (și dacă admitem că aceasta este comună tiparului mental european, atunci și neeuropeană): „... aceiași indivizi erau sortiți să joace, în același timp, atît rolul călăilor cît și cel al victimelor. Această teroare era esențialmente *consecința unei activități spontane a maselor largi populare*...”. Or, în culturile europene, a percepția cuvintului e alta de vreme ce în sfera acestora se „știe” că *activitatea spontană a poporului generează democrație nu teroare*. Or, rezistența popoarelor Răsăritului la comunism ca formă de guvernare care înalță *frica* la rang de principiu al guvernării arată că poporul nu generează în mod spontan *tiranie*, ci se opune spontan tiraniei. Este adevărat că guvernarea comunistă a coborît în mase acel tip de *vectorizare istorică* prin care *victima* este silită să devină co-victimă, adică să fie propriul ei călău. Dar aceasta nu poate izvorî din activitatea spontană a maselor populare. Stalinismul este, deci, *pana satanistă* introdusă în sufletul genuin al popoarelor ca ființe generice, ca forme naturale de viață colectivă, în stare să corecteze răul istoriei nu să-l genereze, cum crede Zinoviev. Prin urmare, vectorizarea istorică a maselor face posibil ca un grup al celor pe care epoca unei intense capilarități sociale i-a ridicat pe straturile de sus ale piramidei să devină co-victimă și călău absolut al celorlalți. Dar acest fenomen e produs de vectorizarea stalinistă a acelui grup și nu putem extrapola această vectorizare (esența unui tip de putere) la întregul popor și nici măcar la toate grupurile ridicate în ierarhia socială de mobilitatea socială post-revoluționară. Esența acestei vectorizări este *gregarismul*, adică „războiul tuturor contra tuturor” (starea hobbs-eiană a ordinii cum o numea Parsons). Or, această stare nu este definitorie pentru *popor* ca tip de comunitate ci pentru *hoardă*. Dacă poporul recade în starea de hoardă înseamnă că o *forță foarte puternică* a provocat desocializarea (nicidecum că poporul în esența lui spontană generează gregarism). Poporul generează forme spontane de comunitate: de la comunitățile de rudenie la cele de credință, la cele spirituale în genere. El generează o sociabilitate diferențială nu desocializare. E nevoie de o forță puternică spre a schimba vectorul spre sociabilitate într-unul spre desocializare. Această forță puternică este stalinismul și el constă în ridicarea *forțelor gregare*, desocializate, a suburbium-ului unei societăți la rangul de forțe de guvernare în acea societate. Lucrul a fost posibil în cîmpul de dezordine iscat de răsturnările revoluției și ale războiului (Războiul el însuși fiind expresia unei masive *desocializări*, o desocializare de

vaste proporții, dacă ținem seama că toată Europa s-a prăbușit cu acel prilej. Esența comunismo-stalinismului constă, așadar, în prăbușirea în anarhie a unei imense părți a lumii europene ca urmare a crizei Europei (exprimată de cele două războaie) și a capitalismului periferic, criză care a făcut posibilă resurrecția celor două imperii (Hitler și Stalin) și a anarhiei totalitare și teroriste la scenă continentală, în cele două forme ale ei : comunism și fascism. În acest caz *tiparul uman* criticat de Zinoviev nu este altceva decât o variantă istorică a *omului anarhic*, care are o psihologie totalitară și teroristă oricând și oriunde ar apare. Stalinismul, hitlerismul, ceaușismul etc. sint, așadar, expresii ale aceluiași *scenariu al anarhiei* care uneori cîștigă teren în istorie. Popoarele sud-estului au fost impinse în acest scenariu (cu vasta tablă a distrugerilor de valori care-au urmat acestui act) prin Înțelegera de la Yalta. Nu este oare anarhismul expresia arbitrarului suprem? A relativismului extrem a oricărei legiuiri, a oricărei forme de legitimitate? Nu este Raskolnikov un anarhist ipostatic prin relativizarea legii divine. Dostoievski este deci profetul care-a prevenit Rusia asupra marii primejdii a omului anarhic.

Comunismul, așadar, a făcut posibilă selecția tiparului totalitar, terorist și deci voluntarist în suprastructura societăților răsăritene. Acest tipar reprezintă trăsătura esențială a omului anarhic. Omul anarhic se crede îndreptățit la orice pentru că echivalează morală cu puterea (în forma puterii colective a maselor anarhice ori a puterii arbitrare a insului anarhic). Comunismul a făcut posibilă ridicarea anarhiei la rangul de putere supremă și „formă” de guvernare. Arbitrarul a devenit principiu de guvernare, iar „forța nudă”, mijloc al ordinii în stat. Tipul aceluși homo sovieticus, de care vorbește Zenoviev, este deci o variantă a foarte cunoscutului *homo anarchicus*. Stalin este un asemenea tip și nicidecum ilustrarea unei „revoluții psihologice”, cum îi apare lui Zenoviev. Dar iată precizări prețioase în textul lui Zenoviev : „Întreaga tragedie și oroarea edificiului societății comuniste nu rezidă doar în realitatea victimelor ei — mai cu seamă — în geneza, supraviețuirea și selecția unui tip uman, care este gata oricând să-i prefacă pe ceilalți în propriile sale victime. Stalin a fost exemplul cel mai izbitor al acestei revoluții psihologice ...”. În realitate acest tip este însuși omul anarhic, amestec de orgoliu suprafiresc (cazul Raskolnikov), individualism dus la extrem, ură generalizată, suprematism egotic și deci predispoziție totalitară, terorism (rezultanta în conduită a nihilismului dogmatic) etc. Or, acest tip uman, care este *tipul anarhic*, se explică fie prin ipoteză etnopsihologică, fie prin ipoteza unui fond sufletec primitiv (tribalist) care a supraviețuit renăscînd pe ruinele crizei creștine, fie printr-o ipoteză istorică după care amploarea scenariului anarhic al revoluției a provocat o desocializare de ample proporții, care a instalat omul anarhic la conducerea popoarelor răsăritene pe lungimea a mai bine de jumătate de secol (în plin secol XX), ceea ce a provocat o enormă împingere în urmă a Răsăritului în raport cu Apusul. S-ar putea combina ultimele două ipoteze spre a explica fenomenul răsăritean. Criza generală a culturii europene declanșată de zguduirea secolului luminilor, prima lovitură împotriva creștinismului, culminînd cu marea coliziune a lumilor amplu descreștinate (forma modernă a deculturației) din secolul al XX-lea, suprematismul egotic al eului european, toate acestea au reprezentat conjunctura expansiunii scenariului anarhic în cîmpul societăților

europene. Iată-ne dar în fața unor fenomene de care conștiința europeană se pare că n-a avut nici o „știre” deși scena lor era chiar Europa. Mitul comunist a făcut posibilă ascunderea acestui adevăr istoric. Între fenomenele tragice ale acestei conjuncturi care anunță o schimbare de ax a lumii europene (deja „centrul lumii” s-a deplasat în Pacific ceea ce anunță creșterea greutății Asiei în cântarul istoriei), două par a fi foarte semnificative. Acestea două au fost, așa cum am precizat deja: răscoala imperiilor în Europa centrală și răsăriteană (e vorba de hitlerism și stalinism care sînt, amîndouă expresii ale unei mișcări spre imperiu) și ridicarea anarhiei la rang de formă de guvernare în Răsăritul Europei (lucru care s-ar fi produs și în Europa centrală, dacă izbindea „răscoala” imperiului hitlerian). Ideologiile de care s-a servit anarhia în aceste scopuri ale ei au fost: ideologia marxistă a comunismului proletarian de clasă, ideologia populistă a puterii populare. Ambele au avut rolul de a ascunde esența anarhică a guvernărilor comuniste. În schimb imaginea pe care Zenoviev o compune spre a da seama despre procesul impunerii noii puteri rămîne între cele mai autentice. Deja în deschiderea procesului se poate observa că în mediul anarhiei se cristalizează noul aparat. Zenoviev comentează cele două curente care traversează societatea peste care s-a declanșat valul anarhiei (izbucită din străfunduri, ca în Rusia ori prăvălit din afară ca în România): „un curent istoric concret și un curent sociologic general. În cadrul celui dintîi oamenii ce urcau pe mașini, blindate, amenințau cu pistoalele, ocupau centralele telefonice, împușcau, călăreau cu săbiile scoase din teacă, strigînd „ura” (...). În tot acest timp, pe nesimțite, un copil neajutorat (viitoarea societate comunistă) creștea, prinzînd puteri în sinul celui alt curent. Progenitura (...) își deschidea tot felul de birouri generînd funcții nenumărate; aparatul puterii căpăta dimensiuni tot mai importante, se diferenția, își făcea simțite tentaculele în toate celulele societății: se atribuiau grade, se distribuiau bunuri (...). După ce s-a potolit avalanșa istoriei (...) au devenit limpezi atît obiectul discursului cît și miza uralelor care însoțeau săbiile scoase din teacă ... (...). Lenin și garda sa au fost reprezentanții celui dintîi proces, în timp ce Stalin și complicii săi au constituit cea de-a doua tendință”. Iată, dar vizibil scenariul anarhiei și legea formării noului aparat al puterii. Acesta a ieșit direct din mediul anarhiei și s-a constituit în afară și deasupra claselor organice ale societății, fără nici o legătură cu ele și deci cu poporul. Aceste elemente din care s-a compus noua suprastructură reprezintă sinteza curentului de anarhie din popor dar nicidecum „puterea poporului” cum eronat, credem noi, le asimilează Zenoviev. Observăm, pe de altă parte, că primul curent are forma năvălirii unui val de barbarie („călare cu săbii scoase din teacă”, „blindate”, „ocuparea de centrale telefonice”, „ucidere” etc.). La adăpostul acestei anarhii s-a compus noul aparat, care cum am văzut a selectat tiparul stalinist la virful societății. În România, fenomenul n-a izvorît din străfundurile societății ci a fost produsul valului năvălirii barbare. A fost poate ultima năvălire barbară (sau poate una dintre cele care vor traversa miine din nou fața acestei părți de Europă). Caracterul de năvălire reiese din natura și funcțiile noii puteri. Puterea instalată a fost adusă pe șenilele tancurilor și a reprezentat un „stat de cucerire”. Ceea ce a urmat o dovedește: distrugerea clasei țărănești (sclavia salahoriei colhoznice o dovedește)

și decapitarea întregii societăți (masacrarea intelectualității organice a națiunii). Primarii comuniști aminteau de „cnezii tătari” ai ordinii mongole. În toți cei patruzeci de ani de cucerire comunistă, societatea românească s-a aflat într-o opoziție necurmată față de „cuceritor”. Eroarea sociologist-vulgară a celor care văd în români, în tot acest răstimp, o societate pasivă, frizează o gravă necunoaștere a firii acestui popor și a istoriei sale în acest Răsărit. Forțele vii ale acestei societăți au schimbat după etape, tehnicile opoziției, spre a dezlănțui reacția de reconquistă a cuceritorului, reacție care a căpătat forma insurecției fondului antropologic al întregii națiuni. Reacția n-a încetat căci „vechile stereotipii, teoriile antiromânești în varii forme, persistă. Ele dețin poziții, controlează instituții. Oamenii însă ca Ion Iliescu sînt de partea acestui proces de reconquistă, ceea ce este o noutate a acestui stadiu. Părerea noastră însă este că vechiul aparat mental în cele două expresii — internaționalismul comunist și cel cosmopolit — țin sub control segmente ale unor instituții importante (ori le-au luat sub control). Procesul reconquistei este însă ușurat de faptul că astăzi Răsăritul se află din nou într-o comunitate, de voință pentru o nouă schimbare de soartă.

6. Concluzie

Răul adine al Răsăritului capătă înfățișarea sociologică a unui *suburbium* al istoriei mondiale. Popoarele acestei arii sînt predestinate unei suferințe de amplă întindere, prin care s-ar putea ivi o cale de mîntuire universală. În acest Răsărit se pot asculta nu doar plinsete colective ci și vocile lumilor seufundate. Căci odată cu ateismul comunist, se încase și speranța unei renașteri în mediul credinței răsăritene. Fenomenologia renașterii omului răsăritean este de neconceput fără mediul acestei credințe răsăritene care pune în centrul salvării nu *cuvîntul* singur (ca în curentul intelectualismului occidental) ci unitatea corpului și a cuvîntului de vreme ce păstrează în centrul vieții bisericești miracolul și taina *întrupării*. Or, ateismul comunist obturase tocmai această speranță azvirlind corpul în mizeria orbicii simțuale, materialistice, fără orizont salvator. Expresia sociologică a suburbiumului răsăritean este satul universal, apocalipsa țărănească și exodul. Plecații fără țară sînt oamenii acestui sat universal întorcîndu-se într-o ultimă și disperată ofensivă asupra mării metropole. Exodul rusesc, exodul polonez, exodul iugoslav, exodul românesc, iată curentul istoric în care pulsează „satul universal”. Procesul a început devreme. El este semnul reacției periferiilor, a unei reconquiste planetare, la care m-am referit într-un capitol intitulat : „Omul cosmic” din cartea mea *Timp și cultură*. Suburbiumul răsăritean concentrează toate maladiile modernismului și tot aici apar strălucite luări de conștiință asupra stării globale a lumii. Căci acest suburbium este efectul mișcării lumii moderne, în întregul ei. Această mișcare explică cele două mari evenimente tragice ale Răsăritului : **a.** răscoala imperiilor și **b.** scenariul anarhiei în haină comunistă. Abia astfel înțelegem și infernul națiunilor răsăritene și apocalipsa țărănească și moara birocrățiilor comuniste care au măcinat inteligențele naționale în țările comuniste. Iar toate împreună sînt de neînțeles fără cele două războaie mondiale, care fac transparentă poziția Occiden-

tului ca agent istoric principal pe scena istoriei mondiale. Este omul occidental vinovat de criza omului european? Poate sta Occidentul deoparte în raport cu criza răsăriteană? Are el dreptul moral al condamnării? Omul comunist este un damnat, o *ființă căzută*. Păcătoș afectiv este omul occidental. Și acesta este păcatul neasumării. Orgolios, egoist în consum, materialistic, hedonist, etc., omul occidental dă semne de adincă criză a creștinătății sale sufletești. După ce-a contribuit la scindarea Europei, Occidentul s-a refugiat în orgoliu. Eul occidental este pascalianul *mois haïssable*. După ce, singur, a traversat deșertul comunist, omul răsăritean îl reîntilnește pe fratele său care însă nu se arată dispus să-l reprimească în casa Europei, pe „fiul risipitor”. Tatăl lor, cel ce-ar fi cu adevărat *homo europæus* nu se grăbește să dea comanda jertfirii vițelului cel gras. Omul răsăritean va mai culege milostiviri o vreme printre „acareturile” bine orînduite ale fratelui său înstărit cel care ieri l-a alungat de acasă, ale omului occidental. Omenirea nu se va vindeca pînă nu se va judeca procesul celor doi „frați”.

ILIE BĂDESCU

(ianuarie—februarie, 1990)